

Socialnämnden,
Stockholms stad

Tillsyn enligt alkohollagen i Stockholms stad

Länsstyrelsens beslut

I bedömningen utgår Länsstyrelsen från en skala; utan anmärkning, brist, kritik och allvarlig kritik. Länsstyrelsen kan även lyfta olika förbättringsområden i verksamheten.

Länsstyrelsen har uppmärksammat följande brister:

- Tillsynsfrekvensen avseende restauranger som serverar folköl har varit för låg de senaste åren.
- Länsstyrelsen konstaterar att nämnden i några fall har beviljat tillfälliga serveringstillstånd i avvaktan på stadigvarande tillstånd utan skriftlig ansökan, samt att informationen till sökande om möjligheten till sådana tillstånd inte har varit objektiv eller neutralt formulerad.
- I ett fall har nämnden inte kontrollerat finansieringen i samband med en aktieöverlåtelse mellan två ägarbolag.
- I flera ärenden gällande ansökningar om tillfälliga serveringstillstånd har lämplighetsbedömningen varit otillräcklig.
- I ett ärende har nämnden beviljat serveringstillstånd trots att matutbudet varit otillräckligt.

Länsstyrelsen bedömer att Stockholms stad i övrigt följer lagstiftningen i de delar som granskats. Förbättringsområden återfinns i slutet av beslutet.

Ärendet avslutas.

Bakgrund till tillsynen

Länsstyrelsen i Stockholms län (Länsstyrelsen) har på eget initiativ och i enlighet med tillsynsplanen för 2026 genomfört tillsyn av socialnämnden i Stockholms stad. Tillsynen avser tillståndsgivning och tillsyn enligt alkohollagen (2010:1622).

Länsstyrelsens handläggning

Tillsynsbesöket genomfördes den 22 och 27 april 2026 av Länsstyrelsens tillsynshandläggare Tim Ejdeskog och Tomas Brink. Inför besöket skickade Länsstyrelsen enkäter som nämnden har besvarat. Enkäterna innehöll bland annat frågor om verksamhetens organisation, metoder, samverkan och tillsyn. Nämnden har även skickat in styrdokument såsom tillsynsplan, riktlinjer, rutiner, checklistor, blanketter, tillsynsprotokoll och delegationsordning. Länsstyrelsen har även granskat ett antal tillståndsärenden som handlagts i enlighet med alkohollagen. Vidare har Länsstyrelsen granskat information på kommunens hemsida.

Tillsynen inleddes den 22 april med att Länsstyrelsen redogjorde för tillsynsprocessen för nämndens tillståndsutskott. Vid tillsynsbesöket den 27 april fördes samtal med områdeschef och enhetschef utifrån de svar som lämnats i enkäterna och de iakttagelser som gjorts vid aktgranskningen. I slutet av dagen föredrogs även en sammanfattning av vad som noterats vid tillsynen för socialdirektören.

Resultatet av aktgranskningen, uppföljning av tidigare tillsynsbeslut, svaren som lämnats i enkäten, dokumenten som skickats in samt diskussionen med förvaltningschefer har legat till grund för Länsstyrelsens beslut. Efter tillsynsbesöket har nämnden inkommit med kompletteringar som har beaktats i beslutet. Nämnden har även fått möjlighet att yttra sig över Länsstyrelsens beslutsunderlag. Inga synpunkter har inkommit.

Redovisning av tillsynen

Organisation

Socialnämnden ansvarar för kommunens tillsyn och tillståndsgivning enligt alkohollagen. Nämnden ansvarar även för tillsyn och tillståndsgivning enligt lag om tobak och liknande produkter och lag om tobaksfria nikotinprodukter. Beslut i ärenden rörande serveringstillstånd och folköl enligt alkohollagen fattas av nämndens

tillståndsutskott som sammanträder ungefär en gång per månad. Utskottet beslutar bland annat i ärenden av mer ingripande karaktär samt nya serveringstillstånd. Område för tillstånd och tillsyn är den förvaltningsenhet inom Stockholms stad som utför tillsynen och handläggningen. Chefer och handläggare på enheten har delegationsrätt att besluta i flera ärendetyper.

Övergripande styrdokument

Riktlinjer

Kommunfullmäktige har 2024 antagit nya riktlinjer enligt alkohollagen, dessa finns lättillgängliga på hemsidan. Riktlinjerna kommer att revideras med anledning av lagändringen gällande slopat matkrav. Gårdsförsäljning kommer att införas i samband med revideringen.

Tillsynsplan

Det finns tillsynsplaner enligt alkohollagen för serveringstillstånd och folköl. Tillsynsplanerna beslutas årligen av nämnden. Av tillsynsplanerna framgår bland annat att samtliga serveringsställen och försäljningsställen ska få minst ett yttre tillsynsbesök per år. I planen framgår att det sker löpande riskbedömningar kring tillsynsobjekten och att serveringsställen med senare serveringstid tillsynas med högre frekvens. Det framgår även att nämnden ska bedriva tillsynssamverkan med andra myndigheter.

Rutiner, checklistor och tillsynsprotokoll

Det finns genomarbetade processbeskrivningar, rutiner och checklistor för handläggning och tillsyn. Det finns tillsynsprotokoll för serveringstillstånd och folköl. Gällande gårdsförsäljningstillstånd pågår ett arbete med att ta fram rutiner och checklistor.

Hemsida

På kommunens hemsida finns utförlig och relevant information om lagstiftningen på alkoholområdet. Det finns bland annat information om försäljningsregler, egenkontrollprogram (folköl), tillsyn, lämplighetskrav, anmälningspliktiga förändringar, utbildning i ansvarsfull alkoholservering samt gårdsförsäljning. Nämnden har även tagit fram "Frågor och svar" kopplat till förändringen om slopat matkrav.

Det finns e-tjänster för de flesta ärendetyperna (ansökningar och anmälningar).

ANDTS-strategi

I staden finns en ANDTS-strategi som löper 2023 – 2026. I strategin finns bland annat restaurangtillsyn omnämnt som en del i att uppnå en målsättning att minska användning av ANDTS i kommunen.

Aktgranskning av kommunens tillståndsprövning

Länsstyrelsen har granskat 14 ärenden gällande stadigvarande serveringstillstånd, 7 ärenden gällande gårdsförsäljningstillstånd, 2 ärenden gällande ändrade ägarförhållanden, 5 ingripandeärenden, 1 ärende om utökade serveringstider samt 4 ärenden om tillfälligt tillstånd till allmänheten. Vid aktgranskningen har följande noterats.

I ett ärende om stadigvarande serveringstillstånd har handläggningstiden varit längre än ett år. Remisser till polisen och Skatteverket kopplat till lämplighetsprövningen inhämtades strax efter att ansökan inkommit. Ett kompletterande remissförfarande genomfördes inte innan tillståndet meddelades.

I några granskade ärenden framgår inte vilka närståendebolag som varit aktuella att lämplighetspröva. Det framgår endast att personer med betydande inflytande (PBI) har engagemang i andra bolag.

I ett ärende har beslut om tillstånd med förbehåll meddelats. Förbehållet innebar att sökanden inom tre månader skulle inkomma med underlag som visat att bryggerilån utbetalats och överförts till Kronofogden. Underlagen inkom inte i rätt tid och tillståndet upphörde. I utredningen kan det uppfattas som att sökanden under tremånadersperioden serverat alkoholdrycker och att detta inte följts upp genom tillsyn.

I ett ärende har sökanden inkommit med en meny som enligt Länsstyrelsens bedömning inte är tillräcklig. Av tjänsteanteckning från platsbesök framgår att sökanden uppgett att menyn ska kompletteras. Någon komplettering finns inte dokumenterad i akten innan tillstånd meddelats.

I ett ärende avseende tillfälligt tillstånd till allmänheten har sökandens (bolaget och PBI) ekonomiska skötsamhet inte utretts genom remissförfrågan till Skatteverket. I ärendet finns endast ett utdrag från kreditupplysningstjänst avseende sökandebolaget. I ett annat ärende om tillfälligt tillstånd framgår av ansökningsblanketten

att "sökanden är känd sedan tidigare". Sökandens ekonomiska skötsamhet har inte utretts genom remissförfrågan till Skatteverket. Det framgår ingen bedömning kring den ekonomiska skötsamheten i ärendet i övrigt eller om sökanden tidigare prövats i samband med liknande ansökningar. I ett annat ärende om tillfälligt tillstånd framgår av tjänsteanteckning att PBI skuldfrihet kontrollerats i kreditupplysningstjänst. Underlagen saknas dock i akten. Remissförfrågan till Skatteverket har inte skickats.

I flera ärenden om stadigvarande tillstånd kan det uppfattas som att tillfälligt tillstånd (i avvaktan på stadigvarande) erbjuds och beviljas på nämndens initiativ. I några ärenden föregås beslut inte av någon skriftlig ansökan. I ett ärende ställer förvaltningen en ledande fråga till sökanden: "Önskar bolaget få ett serveringstillstånd i avvaktan beslut från utskott?".

I ett ärende om ändrade ägarförhållanden förvärvar ett moderbolag 5 % av aktierna i ett tillståndshavande bolag av ett annat ägarbolag. Köpeskillingen uppgår till ett högre belopp. Ärendet avslutas utan att finansieringen kontrolleras.

Granskning av kommunens tillsynsarbete

Serveringstillstånd

Yttre tillsyn

Yttre tillsyn av serveringsställen utförs av nämndens tillsynsinspektörer. Varje tillsyn genomförs alltid av minst två inspektörer. Under de senaste åren har de flesta serveringsställen fått minst ett tillsynsbesök per år, och många har besökts flera gånger. Vilka verksamheter som prioriteras för upprepade kontroller avgörs genom löpande riskbedömningar. Bedömningen utgår från faktorer som tidigare anmärkningar, sena serveringstider, verksamhetens inriktning samt information från andra myndigheter. Tillsynen sker ofta i samverkan med andra aktörer, främst polisen, men även med Skatteverket, räddningstjänsten, Arbetsmiljöverket och miljöförvaltningen. Varje tillsyn dokumenteras på plats i ett fysiskt protokoll. Efter besöket skickas en tillsynsrapport till tillståndshavaren. Om inspektörerna upptäcker brister överlämnas rapporten till utredningssekreterare för bedömning av eventuella åtgärder.

Inre tillsyn

Inre tillsyn genomförs delvis genom löpande bevakning av tillståndshavande bolag i en kreditupplysningstjänst. Bevakningen ger information om bland annat styrelseförändringar och skatteskulder. Förvaltningen har en rutin för inre tillsyn kallad "*Urval för inre tillsyn*". Rutinen syftar till att identifiera verksamheter för fördjupad kontroll genom att filtrera ut verksamheter som inte kontrollerats under en längre tid samt utifrån geografiskt område. Årsmålet är att öppna 120 ärenden enligt rutinen. Tillståndshavarnas lämplighet kontrolleras även i samband med andra ärendetyper, såsom ägarskiften, ändrade ägarförhållanden och ingripandeärenden från yttre tillsyn. Under 2025 öppnades 897 ärenden där kontrollen motsvarade inre tillsyn. Under 2026 har hittills 343 sådana ärenden öppnats.

Förebyggande tillsyn

Nämnden anordnar tillsammans med Stockholm förebygger alkohol- och drogproblem (STAD) utbildning i ansvarsfull alkoholservering flera gånger per år. Nämnden deltar även i ett branschråd tillsammans med Polismyndigheten och representanter från sju större serveringsställen. Nyhetsbrev skickas till samtliga tillståndshavare i kommunen minst fyra gånger per år. Information om aktuella frågor inom alkoholområdet publiceras på stadens webbplats.

Gårdsförsäljning

Sedan den 1 juni 2025 har det beviljats fyra gårdsförsäljningstillstånd i kommunen. Vid tidpunkten för Länsstyrelsens tillsyn har ingen yttre eller inre tillsyn genomförts. Planen är att tillsyn ska genomföras under året.

Folköl

Tillsyn av detaljhandel och servering av folköl utförs av inspektörer som särskilt arbetar med tillsyn över detaljhandeln (tobak, e-cigarettor och tobaksfria nikotinprodukter). Under de senaste åren har majoriteten av försäljningsställena som säljer folköl i detaljhandeln fått ett tillsynsbesök per år. I staden finns för närvarande 88 serveringsställen som har anmält servering av folköl. 8 av dessa har fått ett tillsynsbesök hittills i år och tillsynen kommer att fortsätta under året. Under 2025 genomfördes endast 1 tillsynsbesök och under 2024 genomfördes 67 tillsyner. Kontrollköp av folköl genomförs årligen.

Länsstyrelsens bedömning

Länsstyrelsen bedömer att nämndens tillsyn och tillståndsgivning på alkoholområdet i stort är mycket välfungerande. Gällande gårdsförsäljning kan konstateras att det inte funnits några anmärkningar kopplat till tillståndsgivningen, samtidigt konstateras att det ännu inte genomförts någon yttre tillsyn men att detta kommer att ske under 2026.

Länsstyrelsen vill särskilt lyfta fram nämndens utförliga och genomarbetade tjänsteanteckningar gällande PBI-bedömningar och finansieringskontroller i ansökningar om stadigvarande serveringstillstånd. Länsstyrelsen ser även att nämnden i övrigt använder tjänsteanteckningar på ett föredömligt sätt, exempelvis för att dokumentera telefonsamtal och platsbesök. Detta medför att det är enkelt att följa ärendehandläggningen och att uppfatta vilka bedömningsgrunder som besluten vilar på.

Nedan framgår Länsstyrelsens bedömning kring de anmärkningar som noterats vid tillsynen.

Tillsyn folköl

Vid Länsstyrelsens föregående tillsyn 2023 (dnr. 3556-2023) konstaterades att nämndens tillsyn av folkölsförsäljning varit bristfällig under de senaste två åren på grund av att för få tillsynsbesök genomförts, särskilt på serveringsställen.

Länsstyrelsen kan nu notera att majoriteten av försäljningsställena som säljer folköl genom detaljhandel fått ett tillsynsbesök under de senaste två åren. Däremot konstateras att tillsynen av serveringsställen fortfarande är eftersatt, under 2025 genomfördes exempelvis endast ett tillsynsbesök. Antal genomförda tillsyner under 2024 var dock högre: 67 av ca 89 serveringsställen. Av nämndens tillsynsplan för 2025 (och 2026) framgår att samtliga försäljningsställen ska få minst ett tillsynsbesök per år.

Länsstyrelsen konstaterar att nämnden inte levt upp till målsättningen enligt tillsynsplanen och att tillsynsfrekvensen avseende folkölsservering varit för låg de senaste åren. Vad gäller tillsynen av serveringsställen bedömer Länsstyrelsen att det till viss del rör sig om en upprepad brist från föregående tillsyn. Det kan samtidigt konstateras att tillsyn av försäljningsställen som säljer folköl i *detaljhandel* ökat och att majoriteten av *serveringsställena* fick tillsyn under 2024. Efter en sammantagen bedömning anser

Länsstyrelsen att den låga tillsynsfrekvensen kopplat till folkölsservering kan betraktas som en brist i tillsynsverksamheten.

Tillfälliga tillstånd i avvaktan på beslut om stadigvarande

I flera ärenden kan det uppfattas som att nämnden på eget initiativ erbjuder och beviljar tillfälliga tillstånd i avvaktan på stadigvarande tillstånd. I några ärenden föregås besluten inte heller av någon skriftlig ansökan.

I december 2021 genomförde JO en inspektion av en tillståndsmyndighet i södra Sverige.¹ Inspektionen avsåg en generell granskning av handläggningen av ärenden om stadigvarande och tillfälligt serveringstillstånd. I inspektionsrapporten uttalade JO bland annat följande: *"En handläggare bör normalt utgå från att sökanden har fyllt i ansökan om tillstånd i enlighet med sina önskemål. Om det finns otydligheter eller uppenbara indikationer på att något har fyllts i felaktigt kan och bör handläggaren be sökanden om klargöranden (se 20 § förvaltningslagen). Det är dock inte handläggarens sak att ge förslag eller rekommendationer om exempelvis en annan omfattning av ett sökt tillstånd, vare sig det gäller de drycker som tillståndet avser eller tider och plats. Detta gäller särskilt om tillståndet därigenom blir mer omfattande än det som sökanden ursprungligen ansökt om. Det kan också ifrågasättas om sådana förslag eller rekommendationer är förenliga med de alkoholpolitiska syften som ligger bakom regleringen av serveringstillstånd i alkohollagen."* JO skriver vidare att: *"Som ett led i kommunicering av material av betydelse enligt 25 § förvaltningslagen kan också ett övervägande om beslut skickas till sökanden. Jag vill dock framhålla att man som handläggare i dessa situationer nog måste överväga sina formuleringar så att inte sökanden får en form av förhandsbesked om att saken redan är avgjord (...)"*

Länsstyrelsen uppmanar nämnden att se över sina rutiner för hur den informerar en sökande om möjligheten att erhålla tillfälliga tillstånd i avvaktan på stadigvarande. Informationen bör vara neutral och inte uppmanande samtidigt som den inte ska kunna uppfattas som ett förhandsbesked. Länsstyrelsen ser även anledning att påminna om att en ansökan om serveringstillstånd ska vara skriftlig enligt 8 kap. 10 § alkohollagen. Länsstyrelsen bedömer ovanstående som en brist i nämndens tillståndsgivning.

¹ JO protokoll 8485-2021 s. 11.

Lämplighetsprövning

I flera ärenden avseende tillfälliga tillstånd till allmänheten konstaterar Länsstyrelsen att lämplighetsprövningen varit alltför begränsad. Det rör sig bland annat om att remisser inte skickats till Skatteverket och att endast skuldfrihet kontrollerats genom kreditupplysning. I det senare fallet saknas dessutom dessa underlag i ärendet. I ett fall framgår av ansökningsblanketten att "sökanden är känd sedan tidigare", samtidigt saknas underlag i form av exempelvis hänvisning till tidigare lämplighetsprövning eller om sökanden har ett stadigvarande tillstånd i staden.

I alkohollagen och i förarbeten görs ingen skillnad i lämplighetskraven mellan stadigvarande och tillfälliga tillstånd. Länsstyrelsens granskning visar att kommunens utredning av sökandens lämplighet vid tillfälliga serveringstillstånd inte har genomförts med samma noggrannhet som sker vid prövning av stadigvarande tillstånd. Länsstyrelsen bedömer detta som en brist i nämndens tillståndsgivning.

Finansieringskontroll

I ett ärende konstaterar Länsstyrelsen att nämnden inte genomfört någon finansieringskontroll vid en aktieöverlåtelse mellan två befintliga ägarbolag. Köpeskillingen har avsett ett högre belopp. I ärendet framgår att nämnden bedömt att förändringen gällande aktieägandet inte varit en anmälningsskyldig åtgärd. Länsstyrelsen konstaterar samtidigt att nämnden i ett annat liknande ärende genomfört en finansieringskontroll. Länsstyrelsen bedömer att aktieöverlåten i sig får anses vara en anmälningsskyldig åtgärd som nämnden behöver utreda för att säkerställa tillståndshavarens fortsatta ekonomiska lämplighet. Det förevarande att överlåten skett mellan två befintliga ägarbolag innebär inte per automatik att finansieringskontrollen kan åsidosättas. Länsstyrelsen bedömer att underlåtenheten att kontrollera finansieringen i det aktuella ärendet har varit en brist i tillståndsgivningen.

Matutbud

Av 8 kap. 15 § alkohollagen (som numera upphört) framgår att ett stadigvarande serveringstillstånd till allmänheten endast får medges om serveringsstället har ett eget kök i anslutning till serveringslokalen samt tillhandahåller lagad eller på annat sätt tillredd mat. I författningskommentaren till bestämmelsen (prop. 2009/10:125 s. 169 f.) uttalas att formuleringen "lagad eller på annat sätt tillredd" innebär att råvaror på något sätt ska ha förädlats.

Vidare klargörs att innebörden av att det ska kunna erbjudas ett "varierat utbud av maträtter" är att det ska finnas *ett flertal såväl förrätter som huvudrätter och efterrätter* att välja bland. Enbart sallader eller smörgåsar avses inte vara "tillredd" mat i lagens mening och tillgodoser därmed inte heller kravet på ett varierat utbud av maträtter.

Trots att kravet på matservering numera är borttaget så utgår Länsstyrelsen från den lagstiftning som varit gällande vid tidpunkten för nämndens beslut. I ett granskat ärende konstaterar Länsstyrelsen att huvudrätterna som framgår av den inskickade menyn är av enklare slag som enligt förarbetena inte uppfyller kravet om ett varierat utbud av maträtter. Med beaktande av att det rör sig om en anmärkning i ett enstaka ärende bedömer Länsstyrelsen att det kan betraktas som en mindre brist i tillståndsgivningen.

Förbättringsområden

Nedan följer Länsstyrelsens förslag på förbättringsområden.

Skicka in beslut via e-tjänst

Länsstyrelsen konstaterar att nämnden löpande skickar in beslut till Länsstyrelsen i enlighet med 9 kap. 7 § alkohollagen. Besluten skickas till Länsstyrelsens myndighetsbrevlåda via e-post. Länsstyrelsen uppmanar nämnden att fortsättningsvis skicka in besluten via länsstyrelsernas e-tjänst som tagits fram för det aktuella ändamålet.

Utdrag från kreditupplysningstjänst – närståendebolag

I några ärenden har Länsstyrelsen inte kunnat göra en bedömning kring nämndens urval av närståendebolag som bör ingå i den ekonomiska lämplighetsprövningen. Av utdragen från kreditupplysningstjänsten framgår i flera ärenden enbart att styrelserepresentanter i sökandebolagen är engagerade i andra bolag, men det framgår inte vilka bolag. Utifrån övriga underlag som granskats i ärendena får det dock anses vara sannolikt att nämnden i de flesta fall gjort ett korrekt urval och att lämplighetsprövningarna varit tillfredsställande. Länsstyrelsen bedömer mot den bakgrunden att detta kan betraktas som ett förbättringsområde. Nämnden uppmanas dock att justera sina rutiner så att det i framtiden framgår vilka närståendebolag som varit aktuella.

Nytt remissförfarande

I ett ärende har handläggningstiden dragit ut på tiden. Från att ansökan inkom till det att beslut fattats så har det gått mer än ett år. Sökanden lämplighetsprövades genom ett remissförfarande till Skatteverket och polisen strax efter ansökan inkom. I en tjänsteanteckning framgår att förvaltningen övervägt att göra en ny kontroll hos remissinstanserna, men detta skedde aldrig. I ett annat ärende där handläggningstiden varit lång har kompletterande remisser skickats. Det kan konstateras att förvaltningen hanterat liknande omständigheter i två separata ärenden på olika sätt. Länsstyrelsen bedömer att den senare hanteringen är korrekt. Med beaktande av att det rör sig om en enskild anmärkning och att förvaltningen agerat korrekt i ett annat ärende bedömer Länsstyrelsen att avvikelsen inte ska betraktas som en brist i tillståndsgivningen. Länsstyrelsen beaktar även att förvaltningens rutin föreskriver att nya remisser ska skickas ut i de fall det gått längre tid än ett år sedan de första remisserna skickats ut. Länsstyrelsen uppmanar nämnden att säkerställa att den befintliga rutinen tillämpas i framtiden.

Beslut med förbehåll

I ett ärende har nämnden beslutat om ett tillstånd med förbehåll som innebar att sökanden inom tre månader skulle inkomma med underlag gällande finansieringen. Att inkomma med underlagen ska ha varit en förutsättning för att tillståndet skulle gälla. Underlagen inkom inte i rätt tid och förvaltningen meddelade att tillståndet därför upphört. Utifrån underlagen i ärendet uppfattar Länsstyrelsen att sökanden under en tremånadersperiod sannolikt kan ha serverat alkoholdrycker.

Länsstyrelsen anser att beslut med förbehåll bör användas restriktivt. Om en kommun använder sig av förbehåll behöver det vara tydligt för sökanden vad förbehållet innebär och att serveringstillståndet inte gäller förrän förbehållet är uppfyllt. Utifrån de underlag som finns tillgängliga i det granskade ärendet kan Länsstyrelsen inte med säkerhet säga att serveringen påbörjats trots att det inte funnits ett gällande tillstånd. Samtidigt bedömer Länsstyrelsen att det funnits en överhängande risk för att så varit fallet. Som ett förbättringsområde uppmanar Länsstyrelsen nämnden att se över sina rutiner gällande beslut med förbehåll. Sökanden bör tydligt informeras om förbehållets betydelse och att serveringstillståndet inte är gällande förrän förbehållet är uppfyllt.

De som medverkat i beslutet

Beslutet har fattats av enhetschef Therése Jernberg med tillsynshandläggare Tim Ejdeskog som föredragande. I den slutliga handläggningen har också tillsynshandläggare Tomas Brink medverkat.

Denna handling har godkänts digitalt och saknar därför namnunderskrift.

Kopia till:

Folkhälsomyndigheten